

भारतीय समाजापुढील आव्हाने आणि मानवतेची भूमिका

प्रा. डॉ. अनिल किसन करवर

सहयोगी प्राध्यापक,

रयत शिक्षण संस्थेचे, स्वामी सहजानंद भारती कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, श्रीरामपूर जि.अहमदनगर

Corresponding Author - प्रा. डॉ. अनिल किसन करवर

DOI - 10.5281/zenodo.10963603

प्रास्ताविक:

"People are important. They make the world what it is. They have made me what I am. Never forget the importance of humanity; without it, we are nothing."- Lucy Brazier अर्थातच माणुसकी आणि माणसे महत्वाची आहेत.

भारताला गरिबी, प्रदूषण, निरक्षरता, भ्रष्टाचार, असमानता, लैंगिक भेदभाव, दहशतवाद, सांप्रदायिकता, बेरोजगारी, प्रादेशिकता, जातिवाद, मद्यपान, अंमली पदार्थांचे सेवन, महिलांवरील हिंसाचार ह्या भेडसावणाऱ्या समस्या आहेत.

मानवी विकासाच्या मुख्य समस्या तथा आव्हाने म्हणजे संभाव्य,(क्षमता), गरिबी, उत्पादकता ह्या होत.

भारतीय तरुणांपुढील समस्या पाहता भारतातील शिक्षणाभोवती तरुणांना प्रभावित करणाऱ्या महत्त्वपूर्ण समस्या आहेत, जरी अनेक बाबतीत ही यशोगाथा आहे. भारतातील बालमजुरी, भारतातील कुपोषण, भारतातील रस्त्यावरील मुले, भारतातील बालविवाह, भारतातील बाल तस्करी आणि इतर समस्यांचा समावेश होतो.

भारतीय समाजापुढील आव्हाने:

भारतीय समाज विविध सामाजिक समस्यांनी ग्रस्त आहे. या समस्या समाजाच्या प्रत्येक विभागात परिणामकारक असू शकतात किंवा नसतील, तरीही या समस्या देशाच्या विकासावर लक्षणीय परिणाम करतात. काही प्रमुख सामाजिक समस्या खालीलप्रमाणे आहेत –

1.लिंग समस्या	7. निरक्षरता	13.जातीयवाद	19.महिलांवरील हिंसाचार
2.जाती व्यवस्था समस्या	8भ्रष्टाचार.	14.बेरोजगारी	20. जातिवाद
3गरिबी.	9. असमानता	15प्रादेशिकता.	21हुंडा.
4.आरोग्य समस्या	10.लिंग भेद	16.जातीयवाद	22.जातीयवाद
5. गरिबी	11.नियोजन	17.मद्यपान	23.मद्यपान

6) प्रदूषण.	12) दहशतवाद.	18) औषधांचा गैरवापर	24) अंमली पदार्थांचे व्यसन
-------------	--------------	---------------------	----------------------------

भारतात आजच्या सर्वात मोठ्या समस्या :

<p>1) आरोग्य सेवा प्रणाली रगरिबी (</p> <p>3) प्रदूषण</p> <p>4) महिला सुरक्षा</p> <p>5) पायाभूत सुविधा</p> <p>6) बेरोजगारी</p> <p>7) कृषी संकट</p> <p>8) जागतिक संरक्षणवादाचा उदय भारत अजूनही विकासाच्या टप्प्यात आहे, विकसित राष्ट्र होण्याच्या मार्गावर आहे</p> <p>9) (स्वैराचारी लोकशाही.</p> <p>10) शेतकरी आत्महत्या आणि कमी होत जाणारी शेतजमीन</p> <p>11) स्वार्थी, फुकटी, देशभक्ती नसलेली वाढती जनता</p>	<p>12) अक्कलशून्य, दुरद्रष्टी नसलेले फक्त स्वतःचेच पहाणारे सरकारी नेते आणि भ्रष्ट अधिकारी</p> <p>13) पाणी संकट, प्रदूषण संकट, वातावरणीय बदल</p> <p>14) भरमसाठ वाढलेली लोकसंख्या</p> <p>15) पाश्चिमात्य संस्कृतीचा स्वीकार करून आपल्याकडील सांस्कृतिक फळाची अपेक्षा</p> <p>16) दिशाहीन, ध्येयहीन, चंगळवादी, भौतिकवादी, व्यसनाधीन होत चाललेली तरुणाई</p>	<p>17) कधीही अभ्यास न केलेल्या स्वधर्माचा मनावर प्रचंड पगडा</p> <p>18) रूढी, परंपरा, प्रथा, पद्धती यांनाच धर्म मानून विज्ञानापेक्षा त्यावर जास्त बळकट श्रद्धा</p> <p>19) मुलभूत अधिकारांच्या बरोबर सामाजिक जबाबदारीची जाणीव नसणे.</p> <p>20) अव्यवहार्य आणि आदर्शवादाचा अतिरेक करणारी अतिसहिष्णू घटना आणि कायदे.</p>
---	--	--

आज तरुणांसमोरील सर्वात मोठे आव्हान /सामाजिक समस्या कोणते आहे?

	<p>1. नैराश्य.</p> <p>2. लैंगिक क्रियाकलाप.</p> <p>3. औषधांचा वापर</p> <p>4. अल्कोहोल वापर.</p>	<p>5. लड्डुपणा.</p> <p>6. शैक्षणिक समस्या</p> <p>7. मित्रांकडून दबाव</p> <p>8. सामाजिक माध्यमे</p>
---	---	--

सामाजिक समस्या आणि त्यांची कारणे :

सामाजिक विज्ञान संशोधकांना सामान्य सामाजिक समस्यांना कारणीभूत वाटणारी सामान्य कारणे आढळली आहेत: जास्त लोकसंख्या. आर्थिक असमानता आणि गरिबी. निरक्षरता आणि शिक्षणाचा अभाव.

विद्यार्थ्यांपुढील आव्हाने:

विद्यार्थ्यांना भेडसावणाऱ्या सर्वात सामान्य प्रकारच्या समस्या शैक्षणिक, प्रवेशयोग्यता, वित्त, राहणीमान, मानसिक आरोग्य आणि निरोगीपणा आणि वेळ व्यवस्थापनाशी संबंधित आहेत.

स्थानिक समस्या :

तुमच्या सभोवतालचे लोकअनेक स्थानिक समस्या, समस्या किंवा अडचणींना सामोरे जात आहेत. या स्थानिक समस्यांमध्ये आरोग्य सेवेचा अभाव, दर्जेदार शिक्षणाचा अभाव, अन्न सुरक्षा समस्या, लिंग आधारित हिंसाचार, दारिद्र्य,

भ्रष्टाचार, अर्थपूर्ण तरुण सहभागाचा अभाव यासारखे विविध विषय समाविष्ट होऊ शकतात.

महाविद्यालयातील लोकांची प्रमुख आव्हाने:

- बजेटिंग -30%
- प्रमुख निर्णय घेणे – ३०%
- नातेसंबंधातील समस्या -27%
- रूममेट्ससह नातेसंबंधातील समस्या - 27%
- पालक - केअरटेकर असणे/26%
- माझे शारीरिक आरोग्य व्यवस्थापित करणे -26%
- माझे मानसिक आरोग्य व्यवस्थापित करणे -25%
- होमसिकनेस -22%

भारतातील राजकीय समस्या:

कायदा आणि सुव्यवस्था, दहशतवाद, नक्षलवाद, धार्मिक हिंसाचार आणि जातीय हिंसाचार हे भारतीय राष्ट्राच्या राजकीय वातावरणावर परिणाम करणारे महत्त्वाचे मुद्दे आहेत.

सामाजिक समस्यांचे तोटे :

1. सामाजिक समस्या आपल्या समाजावर विपरित परिणाम करतात.
2. सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे ते समाजातील एकोपा बिघडवते.
3. शत्रुत्व निर्माण करते.
4. संशयाला जन्म देते.
5. मोठ्या प्रमाणावर सामाजिक असंतोष, दुःख निर्माण होते.

जीवनातील आव्हानांना आव्हानांचा सामना करण्यासाठी आपल्या जवळ पुढील महत्त्वाच्या गोष्टी पाहिजेत:

1. एकाकीपणा
2. निरोगी संबंध आणि मानसिक आरोग्य राखणे
3. पैशाची चिंता आणि मानसिक आरोग्य
4. कामाशी संबंधित ताण
5. शोक आणि क्लेशकारक घटना
6. मानसिक आरोग्य आणि शारीरिक आजार
7. जीवन बदलते
8. धूम्रपान, मद्यपान, अम्ली पदार्थांचा वापर आणि जुगार

आज जगातील मोठ्या आणि महत्त्वाच्या समस्या - UNO नुसार :

- a. हवामान बदल.
- b. युद्धे आणि लष्करी संघर्ष.
- c. पाणी दूषित.
- d. मानवी हक्कांचे उल्लंघन.
- e. जागतिक आरोग्य समस्या.
- f. जागतिक गरिबी.
- g. आरोग्यसेवा, शिक्षण आणि सुरक्षिततेसाठी मुलांची कमकुवत प्रवेश.
- h. अन्न आणि भूक मिळवणे.

मानवी जीवनात मानवतेची भूमिका:

मानवता मानवी संस्कृतींबद्दलचे आपले ज्ञान वाढवते आणि आपल्याला काय एकत्र बांधते आणि आपल्याला एकमेकांपासून काय वेगळे करते हे समजून घेण्यास मदत करते. या उच्च-स्तरीय अंतर्दृष्टी व्यतिरिक्त, तथापि, ते व्यावहारिक अनुप्रयोग देखील प्रदान करतात जे तुमचे व्यावसायिक कौशल्य वाढवू शकतात आणि तुम्हाला स्पर्धात्मक धार देऊ शकतात.

मानवतेची कार्ये:

- a. गंभीर विचार कौशल्य .
- b. मौल्यवान सामाजिक कौशल्ये .
- c. सेवा क्षेत्रातील योगदान .
- d. सांस्कृतिक क्षेत्रात महत्त्वपूर्ण भूमिका .
- e. नेतृत्व क्षमता.

मानवतेच्या संकल्पना:

- निश्चयवाद विरुद्ध मुक्त निवड,
- निराशावाद विरुद्ध आशावाद,
- कार्यकारणभाव विरुद्ध टेलीओलॉजी,
- जाणीव विरुद्ध बेशुद्ध निर्धारक,
- जैविक विरुद्ध सामाजिक घटक, आणि
- विशिष्टता विरुद्ध लोकांमधील समानता.

मानवतेचे मुख्य उद्देश:

आपल्या निर्मात्याची सेवा करणे, त्याच्या उच्च दर्जाच्या नैतिक तत्वांशी सुसंगत राहणे, जागतिक समाजाच्या फायद्यासाठी त्याने आपल्यामध्ये दिलेली वैयक्तिक प्रतिभा विकसित करणे हा सर्व मानवांचा प्रमुख उद्देश आहे.

भारतातील सर्वात मोठी समस्या- भूक ही भारताची 'सर्वात मोठी समस्या' आहे - जगातील सर्वात मोठ्या अन्न उत्पादकांपैकी भारत असून या कृषी मालाच्या सर्वात मोठ्या उत्पादकांपैकी एक आहे, तरीही जगातील सर्वाधिक लोकसंख्या असलेल्या देशात लाखो लोक अजूनही उपाशी आहेत.

भारतातील सामाजिक समस्या आणि नियंत्रण:

सामाजिक समस्यांचे निराकरण: गरिबी - समाजात शिक्षण, कौशल्य प्रशिक्षण आणि नोकरीच्या संधी उपलब्ध करून देणे. शैक्षणिक बजेट वाढवा. त्यांना शिष्यवृत्ती आणि संधी उपलब्ध करून द्या, जेणेकरून जगातील सर्वोत्कृष्ट शिक्षण मिळावे.

सामाजिक समस्या तथा आव्हाने यांवर उपाय तथा उपक्रम:

- उत्तम आणि बदलत्या काळानुसार शिक्षण देणे.
- शासनाने शिक्षणासाठीच्या संस्थांना प्रोत्साहन देणे .
- सामाजिक समस्यांचा आढावा घेऊन प्रभावी उपाय योजने.
- सामाजिक क्षेत्रात काम करणाऱ्या सेवाभावी संस्थांची मदत घेणे.
- शासनाने शिक्षणसामाजिक आणि , पर्यावरणीय कायद्याची प्रभावी आणि .काटेकोर अंमलबजावणी करणे अपेक्षित
- समाजातील उपेक्षित घटकांसाठी शाश्वत स्वरूपाच्या योजना राबविणे .
- दरमहा ५० हजारांपेक्षा अधिक उत्पन्न असलेल्यांचे आरक्षण काढून समाजातील खऱ्या उपेक्षितांना लाभ देणे.
- महागड्या शिक्षणावरील खर्च कमी करून विषमता कमी करणे.
- दारूबंदी करणे.
- आदिवासीबहुल भागाच्या सामाजिक गरजा पाहून मदत करणे.
- समाजातील उपेक्षित घटकांमध्ये अल्पसंख्याक समाजातील जनतेचे प्रमाण अधिक असल्याने त्यांचा सामाजिक व आर्थिक स्तर उंचावण्यासाठी केंद्रित करून सरकारने ठोस धोरण आखणे.

12. शाश्वत विकास, आर्थिक शोषण कमी करणे, कमी विस्थापन व पुनर्वसन व्हावे,
13. पर्यावरणाचा हास टाळावा, लोकांच्या गरजांची पूर्तता होण्यास मदत, अशा बाबीही सामाजिक विकासात आवश्यक आहेत.
14. शासनाने सामाजिकसेवाभावी संस्थांना / मदत केल्यास त्या जनतेचे बँकेत खाते उघडणे, आधार कार्ड काढणे, शिधापत्रिकेत सुधारणा करणे, शासकीय रुग्णालयात मिळणाऱ्या सुविधांबाबत जागृती करून मदत करणे, स्वच्छता अभियान राबविणे, वीजचोरी, वृक्ष लागवड या व अशा अनेक कामांमध्ये मदत करतील.
15. शासनाच्या समाजकल्याणकारी योजना गरजूंपर्यंत पोहोचल्या पाहिजेत.
16. लोकशाही परिपक्व न झाल्याने अपेक्षित सामाजिक विकास होताना दिसत नाही . पैसा खर्च होतो, पण लाभ दिसत नाही . टक्के वापर २० निधीचा, तर ८० टक्के खर्च वाया जाताना दिसतो .
17. परिपूर्ण शिक्षण, पाणी, चांगले रस्ते, वीज मिळत नसल्याने सामाजिक विकासावर दुष्परीणाम परिणाम होतो.
18. शासनाने तरुणांना सामाजिक कामांसाठी प्रोत्साहन दिले पाहिजे.
19. शासनाने समाजातील गरजू किंवा वंचितांसाठी मदत करावीत्यांच्या . अडचणी सोडवाव्यात
20. नैतिक मूल्यांचे बळकटीकरण करणे, तसेच बंधुत्व, स्त्री सन्मान, शिक्षण आणि नैतिक मूल्य या चतुःसूत्रीचा अंगीकार केला पाहिजे अन्यथा अपेक्षित सामाजिक विकास घडू शकणार नाही.
21. चांगल्या जीवनमानासाठी कौशल्य वाढ, रस्ते, शाळा आणि उद्यानांचे बांधकाम, समाजातील शिक्षण आणि आरोग्य सेवांचा दर्जा आणि गरिबी, असमानता, वर्णद्वेष, होमोफोबिया आणि समुदायाद्वारे उपेक्षितपणा यासारख्या पायाभूत सुविधांचा विकास उत्तम होणे अपेक्षित आहे.
22. भारताची अवास्तव वाढलेली लोकसंख्या कमी करण
23. भारतातील जातपात नष्ट करणे
24. भारतात राष्ट्रवाद निर्माण करणे –
25. सर्वांना शिक्षणात आणि रोजगारात समान संधी मिळणे.
26. शासकीय काम पारदर्शी आणि भ्रष्टाचार मुक्त बनवावे,

सारांश:

'वसुधैव कुटुंबकम्', या संत उक्तीप्रमाणे आपले विश्व हेच एक कुटुंब मानून ह्या सुंदर पृथ्वीवरील मानवाने निर्माण केलेल्या समस्या किंवा

उद्भवलेल्या समस्या यांवर उत्तम,शास्वत उपाय करणे गरजेचे आहे. ह्या सजीव सृष्टीवरील प्रत्येक समस्येवर उपाय करून मानवाचे जीवन यशस्वी करावे अर्थात त्याकडे मानवतेतून पहिले पाहिजे.

संदर्भ:

1. <https://www.google.com/search?q>
2. <https://www.google.com/search?sc>
[a_esv](https://www.google.com/search?sc)
3. [Vinay Kumar Namdeo](#), , 8 August 2020 , 'Challenges in Indian Society: Various Social Threats'

4. Dr Anga Padu and Mr Narender Singh,Contemporary Indian Society: Issues and Challenges with Special Reference to North-East India (Vol-I)
5. [Sonalde Desai](#) , [Amaresh Dubey](#) , [Brij Lal Joshi](#) , [Mitali Sen](#) , 8 April 2010 'Human Development in India: Challenges for a Society in Transition'
6. <https://mr.quora.com>
7. <https://www.maxmaharashtra.com>